

'O le Māketi o Aso To'ona'i

Dahlia Malaeulu

‘O le Māketi o Aso To’ona’i

na tūsia e Dahlia Malaeulu
fa’atasi ma Tootoooleaava Fanaafi Aiono-Le Tagaloa
‘o ata na tūsia e Kennedy Faimanifo

TAGATA O LE TALA

Lōmia i le 2021 e le Matāgāluega o Ā’oga,
Pusa Meli 1666, Ueligitone 6140, Niu Sila.
www.education.govt.nz

Puipua fa’alekulafono le lōmiga i le gagana Sāmoa i le suafa o le © Mālō 2021
Puipua fa’alekulafono ata e le © Mālō 2021

E noanoatia ‘uma āiā.
‘O fesili e ‘ave ‘uma ‘i le kamupanī na lōmia.

Tautua tau lōmiga: Lift Education E Tū
Fa’atonu: Galumalemana Afeleti L. Hunkin ma Don Long
Tusiata: Liz Tui Morris

ISBN 978 1 77690 019 0 (lolomi)
ISBN 978 1 77690 033 6 (‘upega tafā’ilagi)

E mafai ona ‘oka kopi e sui ai mai le Ministry of Education Customer Services,
‘upega o tafā’ilagi o le www.thechair.co.nz
i le imeli o le: orders@thechair.minedu.govt.nz
po’o le telefoni lē totogia i le 0800 660 662.

Fa’amolemole e tusi mai le nūmera o le tusi lea 90019.

Matāgāluega o Ā’oga

VA‘AIGA E lua laulau, e tutū fa‘atasi i le māketi

SELA: ‘Āleki, ‘o ‘e lagona le manogi lea e sasala mai?

‘ĀLEKI (sogisogi): Mmm, ‘Ae ā ... ‘o panipopo a le faletua o Mākisi. ‘Ai fa‘ato‘ā vela le umu. ‘A ‘e te iloa le mea e mānaia atu lona tofo iā te a‘u? ‘O ana pai fala e pei ‘o le pai lea na fai mo le lotu i le vaiaso lea ‘ua te‘a.

SELA: E mo‘i?

‘ĀLEKI: ‘Ae ā! ‘E te iloa? Fai mai lo‘u tamā e maua la‘u lua tālā mo a‘u mea fa‘atau ‘uma e taulia, ona mafai lea ona ‘ou alu e fa‘atau sa‘u fasi pai fala, ‘a ‘ea, Tamā?

TAMĀ O ‘ĀLEKI (‘ata leotele): ‘Ioe, ‘a taulia ‘uma tā mea fa‘atau, e mafai fo‘i ona ‘e fa‘ataua ma sau fo‘i fasi pai.

SELA: Ma a‘u fo‘i!

TINĀ O SELA: ‘Ai fo‘i o lua talanoa i mea‘ai?

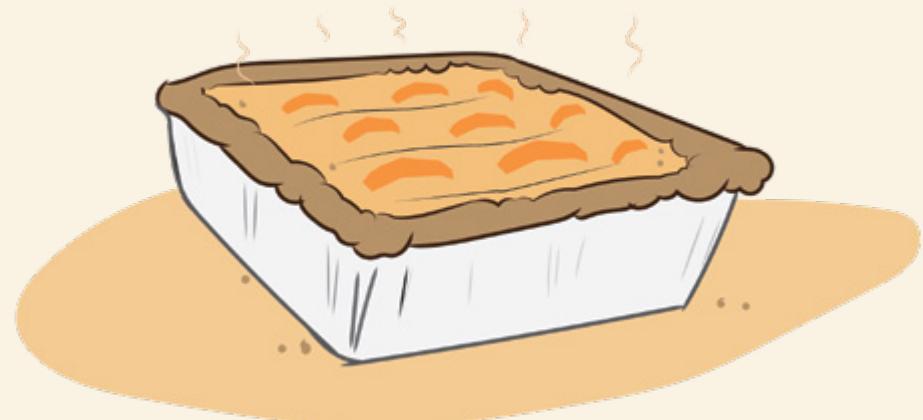
SELA: Tinā, mo mitiafu ‘uma a ‘Āleki e taulia, e maua lana lua tālā. E fa‘apēnā fo‘i la ma a‘u, ‘a ‘ea? (toe tō mānatu) ‘Oi, toeitiiti a galotā te a‘u, e maua ai fo‘i ma sau panipopo.

TAMĀ O ‘ĀLEKI: E lē ma‘i a le fai‘ai pisinisi a si a‘u tama!

TINĀ O SELA (‘ata leotele): Pei a ‘ua pīsia i lou atali‘i, ‘a ‘ea ‘Āleki. ‘Ae ona ‘e fesoasoani ai ‘i le faletua o Mākisi ... ‘ia ‘ua lelei, fai ia lenā tonu!

TINĀ O SELA: Lea ‘ua gāsolo mai le ‘aufa‘atau. Manuia lua fa‘atau o lenei aso, va‘ai i galotā ‘ia fa‘atele le pe‘epe‘e o la‘u panipopo, fa‘amolemole! (e fai lana tala ma savali ‘i le isi itū o le laulau)

TAMĀ O ‘ĀLEKI: ‘Āleki, va‘ai le ‘aufa‘atau nā ‘ua ōmai. ‘O mitiafu ia lea e fia fa‘atau nei ... ma va‘ai i galotā ‘o le fasi pai tulimanu ‘ou te mana‘o ‘i ai. (e fai lana tala ma savali ‘i le isi itū o le laulau)

‘ĀLEKI: Sela, matuā seki a tātou! ‘O lona uiga ‘o ‘oe, ‘o lo‘u tamā, ma a‘u – tolutā fasi pai fala, ‘a ‘ea?

SELA: ‘Ioe, ‘ae ta‘i tolutā i le fasi pai. ‘O lona uiga o le tolutā, fa‘aopoopo le tolutā, fa‘aopoopo le tolutā.

‘ĀLEKI: ‘Ioe, tolutā fa‘aputuga tolutā, ‘o lona uiga e ... iva tālā!

SELA: ‘A‘o panipopo e ta‘i lua tālā. Tasi mo lo‘u tinā, tasi mo a‘u. ‘O lona uiga, lua, fā ...

‘ĀLEKI: Ma sau fo‘i panipopo!

SELA: ‘Ua lelei, ono ... ‘o lona uiga e ono tālā.

‘ĀLEKI: ‘A tu‘ufa‘atasi e mo‘omia le ... sefulu lima tālā. ‘Oi sole, mo‘omia le taulia ‘uma o a tā ‘oloa. Va‘ai, ‘o Viliami, le tama a le faletua o Mākisi lale e sau.

SELA: Sole, Viliami, mālō e lelei, ‘ua o‘o mai ‘i ‘ī le sasala o le manogi o le umu panipopo a lou tinā. Talosia e lē vave ‘uma ona taulia!

VILIAMI: Mālō e lelei, Sela, tālofa lava, ‘Āleki. ‘Aua le popole. E lua taoga panipopo a Tinā na fai. ‘O lea ‘ou te fesoasoani ‘i ai nei, ma ‘o lea fo‘i ‘ou te fealua‘i e su‘e se meaalofa mo lona aso fānau. ‘Ou te fia matamata ‘iā lua ‘oloa ‘olo‘o fa‘atau.

SELA: Viliami, e maua i ‘inei se meaalofa mo lou tinā! E maua ‘ula e fai i atigi ipu. E maua fo‘i ‘ula penina uliuli, ‘o ‘ula nā e aupito i fiafia ‘i ai lo‘u tinā. E maua fo‘i taulima ma mama penina uliuli. Mautinoa lava e fiafia ‘i ai lou tinā. E māsanī ona ‘ou va‘ai e ‘ese le mānaia o ana teuga e fai i le lotu.

VILIAMI: Sa‘o lelei ‘oe, Sela, ‘a‘o le pona ‘ailoga e lava lau tupe ...

‘ĀLEKI: Fa‘atali mai la! E māsanī ona sāvavali lou tinā ma lo‘u tinā. ‘Ou te iloa tonu a le mea fiafia ‘i ai lou tinā. ‘O se mitiafu fou pei o leia – e lelei e māmā toe ‘o le sikaili fou fo‘i lea ‘ua a‘e i le taimi nei. Fetaui lelei mo le koleni.

VILIAMI: Fa‘afetai lava iā te ‘oulua, ‘ae na‘o le luasefulu tālā la‘u tipe lea e iai e fa‘atau ai se meaalofa mo lo‘u tinā. Pei a le ...

SELA: E lava tele!

‘ĀLEKI: ‘Ae ā, sa‘o lelei. Matuā lava telē lau tipe lenā e iai e fai ai sau fa‘atau mo lou tinā.

VILIAMI (te‘i): E mo‘i? E fia le tau o a lua ‘oloa?

SELA: ‘Aua ‘e te popole i le tau. E mafai ona mā faia se tau lelei mo ‘oe. ‘A ea, ‘Āleki?

‘ĀLEKI: Nā tonu ā!

VILIAMI: Se ta'i fa'afetai ... Fetaui lelei, lea 'ua sau lo'u tuafafine o Lagi.

LAGI: Mālō e lelei, Sela. Tālofa lava, Āleki! (*liliu 'iā VILIAMI*) Viliami, fai mai Tinā e fa'avave, fa'amolemole. 'Ua pisi fa'atau ma 'olo'o mo'omia lau fesoasoani.

SELA: Lagi, o lea e tau fa'atau e lou tuagane se meaalofa mo lo lua tinā. 'A ea, Viliami?

VILIAMI (*liliu 'iā LAGI*): 'Ioe, ma lea sā tau fai e le to'alua lea se tau lelei mo a'u. Seki a, 'a 'ea?

LAGI (*ofo*): E mo'i? 'Amu'ia 'oe!

ĀLEKI: Viliami, mata la 'o le ā se mea e fia mana'o 'i ai lou tinā?

VILIAMI: Pei a e mānaia se 'ula, ni tautaliga ma se taulima pule, 'ia ma ni mitiafu se lua.

SELA: Mānaia, 'o le 'ula pule e sefulu tālā, 'a'o tautaliga ma le taulima 'olo'o alu i le tau pa'ū fa'apitoa e lima tālā. 'O lona uiga e sefulu lima tālā ...

ĀLEKI: 'A'o mitiafu mo tama'ita'i 'olo'o iai fo'i lo latou tau fa'apitoa - e sefulu lima tālā mo le lua. 'O lona uiga la 'o le sefulu lima fa'aopoopo le sefulu lima ...

VILIAMI (*fa'anoanoa*): ... 'ae na'o le luasefulu tālā la'u tupe.

SELA: Seki! 'O la'u tala lenā lea na tau fai atu - 'ave mea 'uma mo le luasefulu tālā!

VILIAMI: 'Oka, se fa'afetai tele lava. 'Ou te alu nei ma tālā'i 'i tagata e ōmai 'uma e fa'atau i ā te 'oulua!

LAGI ('ata popole): Umm, e mo'i e mafai ona 'ave le fa'atau a Viliami mo le luasefulu tālā? Va'ai, lea e iai lau sefulu tālā. (*to a'e le sefulu tālā mai i lana taga*) 'Ave le tupe lea ne'i te'i 'ua fa'apea 'oulua mātua po 'o le ā le mea 'ua lē 'ātoa ai tupe o a lua laulau.

ĀLEKI: 'Oi Lagi, 'a 'o le ā le mea e lē fa'aaogā ai lau sefulu tālā e fa'atau ai fo'i sa 'oe meaalofa mo lou tinā, 'ia pe fa'atau ai fo'i se mea mo 'oe? E iai sei a Sela lea e fa'atau ta'i lima tālā.

LAGI (māfaufau leotele): Sa'o sole, pei a e *tatau* ona 'ou fa'ataua fo'i se meaalofa mo Tinā, 'auā 'o le tele o taimi 'ou te fa'aaogā ai ana tēuga.

SELA: Sa'o lelei 'oe Lagi. 'O ā lanu e fiafia 'i ai si ou tinā?

LAGI: E iai ni sei lanu violē po'o le lanu moli?

SELA: 'Ae ā, e maua!

VILIAMI: Leiloa pe maua fo'i sau tau lelei a 'ea Lagi. 'Ae fa'avave, 'ua toeitiiti o'o i le taimi pisi o le laulau a Tinā.

ĀLEKI: Sela, 'ae ā pe'ā 'ave sei e tolu mo le sefulu tālā? E fetaui?

SELA: Fetaui pe'ā mana'o 'i ai Lagi? (*liliu 'iā LAGI*)

LAGI: 'Oka 'oka 'ese mānaia. 'Ae lua te lē lāvevea ai?

TINĀ O SELA ('olo'o fa'a'uma le isi fa'atau 'ae maua atu le fa'ai'uga o le tala a **LAGI**): Lavea ai, iā ai? 'Oi, mālō e lelei, Lagi ma Viliami.

LAGI: Mālō e lelei. 'O lea sā fai la'u tala 'iā Āleki ma Sela. 'Ou te lē mana'o e a'afia i la'ua 'ona 'o tau pa'ū fa'apitoa lea na ma maua mai i ā lā'ua mo ā mā fa'atauga.

TAMĀ O ĀLEKI ('ua fia iloa fo'i e ia le mea 'olo'o tupu): 'O ā tau fa'apitoa ia 'ou te fa'alogo o ta'u? 'Oi, mālō e lelei, Lagi ma Viliami.

\$10 + \$5 = \$15

\$30 - \$20 = \$10

\$15 - \$10 = \$5

\$10 + \$5 = \$15

\$20

SELA: ‘O lea e fa’atau e Viliami le ‘ula, tautaliga, ma le taulima pule, ma mitiafu e lua mo le aso fānau o lona tinā ... mo le luasefulu tālā.

LAGI: ‘Ae e tatau ona tolu sefulu tālā.

ĀLEKI: ‘A'o Lagi lea e fa’ataua sei e tolu mo le sefulu tālā.

VILIAMI: ‘Ae tatau na sefulu lima tālā pe‘ā ‘ave i le tau māsanī.

TINĀ O SELA (*te'i*): Sela ma ‘Āleki, ‘ana fa’apea la e totogi e Viliami ma Lagi le tau māsanī, ‘o le ā le fa’asiliga e mo’omia?

ĀLEKI: Tusa, tolu sefulu to‘ese le luasefulu ‘ua sefulu tālā ... ma le sefulu lima to‘ese le sefulu ‘ua lima tālā ... ‘o lona uiga sefulu tālā fa’aoopoopo le lima tālā ‘ua sefulu lima. ‘Ana fa’atau i le tau māsanī e sefulu lima tālā e fa’aoopoopo i le tau fa’apitoa lea na ma faia mo la lā fa’atauga ‘ātoa.

SELA: Fa’atali mai la ‘Āleki, e na’o le sefulu lima tālā lea ta te mo’omia mo la tā fa’atau panipopo ma fasi pai fala!

LAGI: Sela, ‘o panipopo ma fasi pai fala a lo‘u tinā lea ‘e te fai mai ai?

TAMĀ O ĀLEKI (*‘ata leotele*): Nā tonu a, sa’o lelei ‘oe.

TINĀ O SELA: ‘O le mea lenā a le to‘alua lea ‘olo‘o tau fai. ‘Ua taumafai ‘ia taulia a lā ‘oloa se‘i maua ai se lā tupe e fa’atau ai panipopo ma fasi pai fala a lou tinā.

VILIAMI: Tou te iloa la, e iai la‘u tonu.

SELA ma ‘ĀLEKI: ‘O le ā?

VILIAMI: Sela ma ‘Āleki, e sa’o a’u e lua te mo’omia le sefulu lima tālā
e fa’atau ai ni a lua panipopo ma fasi pai fala mai lo ma tinā a ‘ea?
‘Ae e sefulu lima tālā lea na pa’ū mai ai le tau o le ma fa’atauga mai le
tau māsanī. ‘Ae ā la pe’ā lua ō atu ‘i le laulau a lo ma tinā ona ‘ave atu
lea o la lua fa’atau panipopo ma fasi pai fala mo le sefulu lima tālā?

TAMĀ O ‘ĀLEKI: Mānaia le tonu, ‘aemaise le taimi nei ‘a’o le’i pisi fa’atau.
(*liliu ‘iā ‘ĀLEKI*) ‘Āleki, va’ai ‘ia maua la’u fasi pai tulimanu!

TINĀ O SELA: Sela, va’ai i galo i ā ‘oe, fa’atele le pe’epē’e o la’u panipopo!
(*liliu ‘iā LAGI ma VILIAMI*) ‘Ae fesili muamua i le lua tinā
pē talafeagai, ‘a ‘ea Lagi ma Viliami?

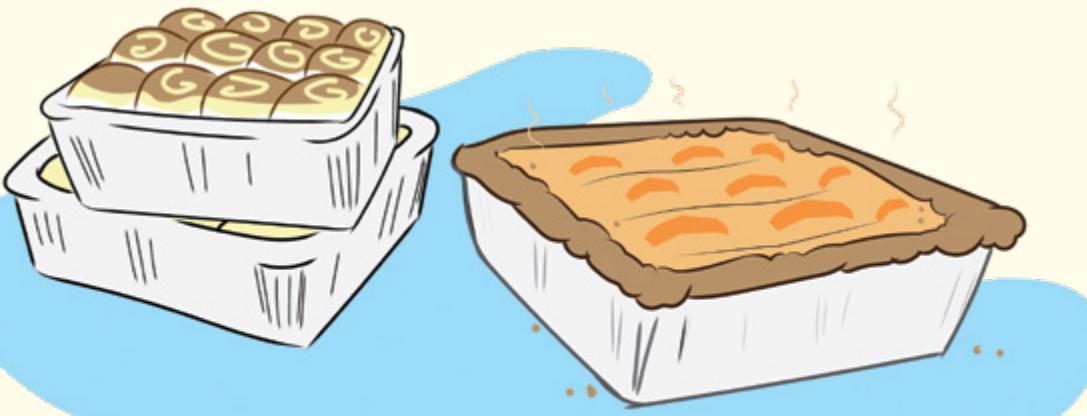
LAGI: Mautinoa a e seki Tinā, ‘auā e māsanī ona ‘ave fa’ameaalofa
isi fa’atau.

VILIAMI: E ā la Sela ma ‘Āleki, ‘ua iai tātou?

SELA: Selau pasene!

‘ĀLEKI: E lē gata e seki, ‘ae toe nanamu mānaia fo’i le tonu! (*fa’atagā
sogisogi i le itū ‘olo’o iai le laulau a le faletua o Mākisi*)

Tōē ‘UMA TAGATA O LE TALA

MINISTRY OF EDUCATION
TE TĀHUHU O TE MĀTAURANGA

education.govt.nz

New Zealand Government

ISBN 978-1-77690-019-0

9 781776 900190